ТЕМА 1: ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ

1 заняття

Теоретичні питання

1. Концепції про причини виникнення держави.
2. Поняття й ознаки держави.
3. Концепції сучасних держав. Демократична, соціальна, правова держава.

Термінологійні завдання

Засвойте визначення таких понять: держава, державний суверенітет, демократична держава, правова держава, соціальна держава

Практичні завдання

1. Ознайомтесь із наведеними текстами і визначіть, яка теорія про причини виникнення держави відображена в кожному з них.

1.1. «Акт, через який народ сам конституюється в державу, завдяки якому можна мислити про його правомірність … – це первісна угода, відповідно до якої усі у складі народу відмовляються від своєї зовнішньої свободи для того, щоб знову водночас прийняти цю свободу вже як члени спільноти, тобто народу, що вже розглядається як держава». (Імануїл Кант, німецький філософ, XVIII ст.)

1.2. «Історія не надає нам жодного прикладу, де б держава виникала не за допомогою акту насилля, а якось інакше. Крім того це завжди було насиллям одного племені над іншим. Воно проявлялось у завоюванні та поневоленні більш сильним чужим племенем більш слабкого осілого населення» (Людвіг Гумплович, польський вчений, XIX ст.)

1.3. «Історія всього дотеперішнього суспільства є історія боротьби класів. Вільний і раб, патрицій і плебей, феодал і кріпак, цеховий майстер і підмайстер, коротко кажучи, гнобитель і гноблений перебували в постійному антаґонізмі один до одного, вели безупинну, то приховану, то явну боротьбу, боротьбу, яка кожний раз кінчалася революційною перебудовою всього суспільства або спільною загибеллю класів, що боролися… Сучасна державна влада, це – тільки комітет, який управляє спільними справами всього клас буржуазії…Пролетаріат використає своє політична панування для того, щоб крок за кроком вирвати у буржуазії весь капітал, централізувати всі знаряддя виробництва в руках держави, тобто орґанізованого в пануючий клас пролетаріату, і якомога швидше збільшити масу продуктивних сил». (Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, німецькі філософи та політичні діячі XIX ст.)

1.4. «Треба приносити велику подяку Богові і за те, що є царі, і за те, що є судді. Піклуючись про благоустрій людей, щоб багато з них не жили гірше звірів, Бог заснував владу начальників і царів, ніби кермо для управління колісницею або для управління кораблем. Тому, якщо ти начальник, то дякуй чоловіколюбному Богу за те, що ти удостоївся брати участь у такій опіці; якщо ти підлеглий, то знову дякуй Йому за те, що маєш начальника, який турбується про тебе і не дозволяє злим людям будувати тобі підступи». (Іван Золотоуст, IV-V ст., вчитель Церкви)

1.5. «Держава виникає заради потреб життя, але існує вона заради досягнення. благого життя. Звідси витікає, що будь-яка держава – продукт природного виникнення і що вона уподібнюється в цьому відношенні первинним спілкуванням – сім'ї й селищу; вона є завершенням їх...». (Арістотель, грецький філософ, IV ст. до н. е.)
1.6. «Так як властивості суспільства подібні із властивостями живого тіла, то необхідно розглянути підстави, які дозволять стверджувати, що постійні зв'язки між частинами суспільства аналогічні постійним зв'язками між частинами живого тіла ... Між живим тілом та тілом політичним не існує інших аналогій, крім тих, які є необхідним наслідком тієї взаємної залежності частин, яка притаманна їм обом». (Герберт Спенсер, англійський філософ та соціолог, XIX ст.)
1.7. «Ефективність управління цими роботами вимагає створення організаційної системи, яка б охоплювала собою або все населення країни, або, в крайній мірі, його найбільш активну частину. В підсумку ті, хто контролює цю систему, володіють унікальними можливостями для досягнення вищої політичної влади». (Карл Вітфогель, німецький та американський соціолог, XX ст.)

Поясніть змістові́ відмінності теорій про причини виникнення держави і чим такі відмінності зумовлені? Чи можна простежити зв'язок між концепціями виникнення держави та шляхами виникнення держави?

2. Ознайомтесь зі змістом Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990. Визначіть, які з її пунктів присвячені внутрішньому, а які зовнішньому суверенітету?
Схарактеризуйте внутрішній та зовнішній суверенітет держави. Наведіть відомі Вам приклади порушення внутрішнього та зовнішнього державного суверенітету в сучасному світі.

3. Ознайомтесь зі змістом таких приписів:

ч. 2, 4 статті 5, стаття 7, стаття 15, ч. 1 ст. 38, стаття 69 Конституції України від 28.06.1996

частини 1-2 статті 11 Конституції Болгарії 1991:
«(1) Політичне життя в Республіці Болгарія базується на принципі політичного плюралізму.
(2) Жодна політична партія чи ідеологія не можуть бути оголошені чи підтверджені як державні».

Статті 5, 6 Конституції Ірландії 1937
«Ірландія є суверенною, незалежною та демократичною державою.
Усі органи влади — адміністративні, законодавчі, виконавчі та судові — згідно з Божим велінням походять від народу, який має право призначати правителів держави та вирішувати всі питання державної політики згідно з вимогами загального блага…».

Стаття 56 Конституції Естонії 1992

«Верховну державну владу народ здійснює через громадян, які мають право голосу:
1) шляхом виборів до Державних Зборів;
2) шляхом референдуму (всенародного голосування)».

Стаття 9 Конституції Словенії 1991
«Місцеве самоврядування в Словенії є гарантованим»

Визначте відповідність змісту цих приписів конституцій ознакам демократичної держави. Чи ці приписи Конституції повною мірою відповідають моделі демократичної держави?

Обґрунтуйте, чи проголошення держави демократичною в її Конституції робить її такою? Які ще показники, на Вашу думку, потрібно враховувати для оцінювання держави як демократичної? Наведіть приклади.

4. Ознайомтесь зі змістом таких приписів:

стаття 3, ч. 1 статті 6, ч. 2 статті 8, ч. 1-2 статті 126 Конституції України від 28.06.1996

Статті 2, ч. 3 статті 87 Конституції Греції 1975
«…3. Вся влада походить від народу, існує для народу та нації і здійснюється у спосіб, визначений у Конституції.
Стаття 2
1. Повага та захист гідності людини є головним обов'язком держави»…

стаття 1 Конституції Німеччини 1949
«(1) Гідність людини є недоторканною. Поважати та захищати її – обов'язок усієї державної влади.
(2) З огляду на це, німецький народ визнає недоторканні та невідчужувані права людини як основу будь-якої людської спільноти, миру та справедливості на землі.
(3) Наведені далі основоположні права є обов'язковими для законодавчої, адміністративної та судової влади як чинне право».

стаття 10 Конституції Польщі 1997
«Державний устрій Республіки Польща ґрунтується на розподілі та рівновазі законодавчої, виконавчої та судової влади.
Законодавчу владу здійснюють Сейм і Сенат, виконавчу владу - Президент Республіки Польща і Рада Міністрів, а судову владу - суди і трибунали»

Статті 3-5 Конституції Хорватії в редакції 2010

«Свобода, рівність прав, національна та гендерна рівність, миротворчість, соціальна справедливість, повага до прав людини, недоторканність власності, охорона природи та довкілля, верховенство права та демократична багатопартійність є найвищими цінностями конституційного ладу Республіки Хорватія.
У Республіці Хорватія уряд організований за принципом поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, але також обмежений гарантованим конституцією правом на місцеве та регіональне самоврядування.
Принцип поділу влади охоплює форми взаємної співпраці та взаємних стримувань і противаг, передбачених Конституцією та законом. У Республіці Хорватія закони повинні відповідати Конституції. Інші нормативно-правові акти мають відповідати Конституції та закону.»

Визначте відповідність змісту цих приписів ознакам правової держави. Чи ці приписи Конституції повною мірою відповідають моделі правової держави?

Обґрунтуйте, чи проголошення держави правовою в її Конституції робить її такою? Які ще показники, на Вашу думку, потрібно враховувати для оцінювання держави як правової? Наведіть приклади.
5. Ознайомтесь зі змістом приписів статті 1 Конституції України та статті 8 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010.

Визначте відповідність змісту цих приписів ознакам соціальної держави. Чи ці приписи повною мірою відповідають моделі соціальної держави?

Обґрунтуйте, чи проголошення держави соціальною в її Конституції робить її такою? Які ще показники, на Вашу думку, потрібно враховувати для оцінювання держави як соціальної? Наведіть приклади.

Рекомендована література

Базова

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів, 2021.
2. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права: навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою). Київ, 2013.
3. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. Київ, 2019
4. Загальна теорія права: підручник /за заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015.
5. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020.
6. Загальна теорія права. Академічний курс: підручник / за ред. С. Бобровник. Київ, 2021.

Допоміжна

1. Головащенко О. С. Розвиток соціальної держави на сучасному етапі. Форум права. 2013. № 4. С. 60–63. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_12.pdf

3. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». Т. 64. Юридичні науки. К., 2007. С. 3-9. URL: http://elib.ukma.edu.ua/NZ/NZV64_2007_law/01_kozyubra_mi.pdf